

ÕIGUS

Wannutatud advokadi abi
P. Reifiku ja teiste õigusteadlaste
tegelikul toimetusel.

T. K. Ü. „Meie Aastasada“ kirjastus.

I. anne.

1914.

Sisu: Sõda ja rahmusvaheline õigus. W. Reifik. — Kas on mõisaomanikul õigus watumaa metsa maast eraldi ära müüa? P. Reifik. — Saenu-usalduse kurjasti tarwitamisest. Wannutatud advokat D. Rütli — Kuritegu ja kodanline seaduserikumine. Maaomanikutele tähelepanemiseks. W. I. I. e. m. & H. a. — Kõijimiste ja wastuste ajakond.

Fr. R. Kreuzwaldi nim.

RAAMATUKOGA

Sõda ja rahmuswaheline õigus.

I.

Braegusel ajal, kus Wene riik Saksja, Austria ja Türgimaaga elu ja surma pääle wõitleb, on sünnis lühidalt ennaft sellega tutmustada, misuguseid reeglid sõdiwad riigid sõjapidamise juures rahmuswahelise (õigem riikewahelise) õiguse järele tähele peawad panema.

Sõda kaotab kiil sõdiwate poolte wahel igasuguse läbitäimise — diplomatiline läbitäimine lõpetatakse, nende wahel tehtud lepingud kaotawad oma jõu, waenulise riigi alamate kohta hakkawad teatamad kitsendused ja sundused maksma.

Kõig sõdiwate poolte kohta jääwad siiski maksma rahmuswahelise õiguse määrused, j. o. need reeglid, mis rahmuswaheline elu riikewahelises läbitäimises wälja on tõotanud ja mis iga riigi kohta, kes rahmuswahelisest elust täieõiguslise liikmena osa tahab wõtta, sunduslikud on. Niisama jääwad ka maksmaks need lepingud, mis sõdiwate riikide wahel sõja puhuks on tehtud.

Sõda on sõjariistus wõitlemine iseseiswate riikide wahel, j. o. niisuguste riikide wahel, kes rahmuswahelisest elust iseseiswalt ja otsekoheselt osa wõtawad.

Wõitlus, mis, näituseks, mingi riik oma asumaaga peab, ei ole mitte sõda rahmuswahelises mõttes ja ei pane teistele riikidele mitte erapooletuse kohustust pääle.

Niisama ei ole mässajad mitte sõdiw pool. Mässajaid wõib ainult siis sõdiwaks pooleks lugeda, kui nemad juha mõne riigi osa tegelikult enese alla on wõtnud ja seda osa teatawal kombel waltisewad.

Tõnu Päewaleht — 1 — nr 205 juurde

22. 12. 14.

Rahvusvahelise õiguse normid maa- ja meresõja kohta on mitmeti isefugused, isäärانىs waadetes eraomanduse kohta, sellepärast tuleb maa- ja meresõja määruşi teataval määral eraldi läbi waadata.

Maafõda.

Kuni Haagi rahukonverentsini 1899. a. ei olnud ühtegi rahvusvahelise õiguse sõja kohta käivate määruste foku olemas. Sõja õiguseks olid ainult nõndanimetatud sõja lõmbed, wäljaarwatud mõned ükşilud rahvuswahelised lepingud, näit. Genfi konwentsion 1864. a. haigete ja haawatute saatuse parandamise kohta.

Alles Haagi konwentsiil said maafõja reeglid pääasjalikult kindlaks määratud, mis pärastiste lepingute läbi weel mitmeti täiendatud on.

Need määrused on lühidalt järgnised: Sõja seisulord riikide wahel algab sõjakuulutusega eht mõlemapoolse sõja tegemise alustusega.

Sõjakuulutus peab sellekohaste riigi organite poolt tulema. Otsekohest sõjakuulutust ei peeta mitte juft tarwilikust, aga salajane pääletungimine teise riigile ei ole rahvuswahelise õiguse seisukohast mitte lubatud. Sellepärast tuleb, näit, Türgimaa kallaletungimist meie Mustamere kallastele täiesti hukka mõista.

Sõjawäljaks mõiwad olla sõdijate poolte päralt olewad maad, weed, lahtine meri ja nende kohal olem õhuruum.

Sõjatalermaad mõiwad sõdijad pooled lepingute läbi piirata, sel lõmbel, et nad teatarwad maafõhad eht weed neutralsetes kuulutawad, millede pääle sõja tegemus mitte ulatada ei tohi. Pääle selle on mõned maafõhad ja weefogud üleülbiste rahvuswaheliste lepingute põhjal jäädawalt erapooletuks tunnistatud. Näit. Donau jõgi, Suez ja Panama kanal ja Montenegro kaldaid uhtuw meri.

Ra ükşilud riigid on neutralseteks tunnistatud, näit. Schweiz, Luffenburg ja Belgia, selle neutraliteeti nüüd Saksamaa nii hoolimatalt rikkus.

Sõjategemusest osawõtta on lubatud ainult sõdiwate riikide sõjawõgedel ja sõjategemus mõib ainult waenlase sõjawäe wastu sibiud olla. Kõguni teişi on lugu rahulikkude elanikkudega. Nende wastu ei ole mitte lubatud sõjariistu tarwitada, ega ümberpõõrdult ei ole rahulikkudel elanikkudel luba waenlase sõjawäe wastu waenulist tegemust awalbada. Sarnane tegemus ei kuulu mitte sõjategemuse liiki ja selle eest saab, nagu harilikude kiritegude eest, kaelakohtu- ja sõja aja seaduste järele karistatud.

Sõjawäeks loetakse ainult korraldatud sõjameeste hulka, sellel järgnised tundemärgid weamad olema:

1) tema üle peab teegi isil õlemä, kes oma alamate eest wastutab;

2) sõjaväel peab selgesti väljapaistew tundemärg olema (munder);

3) tema peab avalikult sõjariistu kandma ja

4) tema peab omas tegewuses sõja seadusi ja kormeid tähele panema.

Sellest üleüldisest reeglist teewad Haagi konverentsid ühe erandi, nimelt:

Sõdiwaks pooleks loetakse ka mitte allahoidetute maakohtade rahwas, kes waenlase liginemisel wabatahtlikult sõjariistad kätte wõtaw, et oma maad kaitsta, ja kellel mitte enam aega ei olnud ennast sõjawäeliseks korraldada, aga ainult sellel tingimisel, kui ta sõja seadusi ja kormeid peab ja avalikult sõjariistu kannab.

Selle juures tuleb aga iseäranis seda tähele panna, et korraldamata sõjariistus elanikkude hull ainult siis sõdiwaks pooleks loetakse, kui nende maa waenlase poolt weel mitte ära wõetud ei ole. Kui see aga juba sündinud on, siis wõib waenlane sõjariistus elanikkude pääle, kui harilikku kurtategijate pääle waadata.

Pääle sõjameeste seisawad rahmuswahelise õiguse kaitse all weel riigipää ja tema perekonna liikmed, kui nad sõjariistu ei kannu, sõjawäe juures olemad kodanlikud ametnikud ja teised isikud, kellel luba on sõjawäe juures olla (näit. ajakirjanikud). Kui need isikud waenlase kätte satuwad, on neil õigus nõuda, et nende, kui sõjawangidega ümber käidaks. Aga nemad ei tohi mitte sõjariistu tarwitada.

Wabalt rääkijad ehk parlamentärid ja neid saatwad isikud on puutumatud. Parlamentäri tundemärg on walge lipp.

Parlamentärideks nimetatakse neid isikuid, kelle ülesandeks on waenlasega läbirääkimisi pidada. Parlamentärid wõiwad saatjateks olla pajuapuhuja ehk trummilööja, lipukandja ja tõll.

Sõjawäeüleml, kelle juure parlamentär saadetakse, wõib kõik abinõud tarwitusele wõtta, et sõjaplaanid ja saladused parlamentäri eest warjule jääksid.

Parlamentär kaotab oma puutumatus õiguse, kui ilmiks tuleb, et ta oma õigust kurjasti tarwitades on piüdnud äraandmisest korraldada ja toime panna.

Sõjas tehakse juur wahet awaliku maakuulamise, rekognosseermise, ja salakuulamise wahel. Esimene, kus osawõtjad omas mündris waenlase piirkonda tungiwad ja säält teateid korjawad on sõjapidamises täiesti harilik ja lubatud asi. Salakuulamine aga, kus salajas ja wale ettekäänete abil teateid korjatakse, et neid waenlasele edasi anda, on koguni keelatud.

Wangilangenud maakuulaja loetakse sõjawangiks, kuna finiwõidetud salakuulajat sõjakohtu otsuse põhjal maha lasta wõib ülespuua wõib. — Pääle maakuulajate ei loeta weel sala-

Kuulajate hulka — 1) sõjaväelised ja erainimesed, kes nendele antud käsu põhjal amahkult oma ehk waenlase mäele sõnumid edasi laadawad, ja 2) õhuõitjad. — Siin juures peab aga seda tähele panema, et jalakuulaja, kes ära on põgenenud, pärastise wangi-langemise puhul mingit karistust oma endise tegemuse eest ei fanna.

Muidu on aga sõdiwatel pooltel õigus kõiki abinõusid tarwitada, et waenlase wastupanemist murda. Rahmuswaheline õigus on aga abinõude tarwitamises, inimesefarmastuse mõttes, mitmed kitsendused teinud, mis pääasjalikult järgmised on :

1) On keelatud nii maa- kui ka mereõjas lõhlemaid kuulijid tarwitada, mis kergemad on kui 400 grammi. See määrus on aga ainult nende riikide kohta maksew, kes 11. detsembril 1868. a. konwentšionile alla on kirjutanud. Kõik praegu Europas sõdiwad riigid on nimetatud konwentšionile alla kirjutanud ja, tähendab, on see määrus nende kohta maksew.

2) On keelatud lihwiti ehk lihwititunud sõjariistu tarwitada.

3) Ei ole lubatud sõjamundris ja jalaja waenulise riigi rahwast ja sõjamehi tappa ehk haawata.

4) Keelatud on waenlast tappa ehk haawata, kui see sõjariistab läest ära paneb wõi kaitseabinõude puudusel ennast tingimata alla annab.

5) Ei ole luba kuulutada, et mitte kellelegi waenlaste hulgast armu ei anta.

6) Keelatud on sõjariistu ja kuulijid pruukida, mis waenlasele täiesti ükeliigset piina ja kannatust sünnitawad.

7) Keelatud on parlamentäri walge lipu ja Punase-Kristi märgi kurjasti tarwitamine.

8) Lubamata on waenlase erawaranduse ärawõtmise ja häwitamise pääle nende juhtumiste, kus see sõjaliste otstarwete pärast tarwilik on.

9) Keelatud on waenulise riigi alamaid oma isamaga wastu wõttlemata sundida.

10) Keelatud on kuulijid tarwitada, mille otstarbeks ainult lahjulikkude gaaside laialilaotamine on, niisama on keelatud kuulijid tarwitada, mis inimese ihus laialis lähewad, nõndanimetatud dum-dum kuulijid.

Ainult findlustatud linnasid ja hooneid on õigus pommitada. Piiramise ja pommitamise juures tuleb selle järgi walwata, et kirikud, haigemajad, museumid, ajaloolised mälestusmärgid ja kõik lohad, kuhu haawatud ja haiged on kogutud, mitte häwitatud ja lõhutud ei saaks. Aga jäl juures ei tohi neid hooneid ja lohti mitte sõja otstarbeks tarwitada. Piiratud loha kaitstjad peawad nende lohadele isesugused märgid määra panema, millest waenlasele

Sigel ajal teatada tuleb. Keelatud on ka linnasid ja maakohasid riijuda, ka mitte siis, kui need termijookuga ära on võetud.

Sõjavangid seisavad maenulise riigi valitsuse, aga mitte üllikute väeülemate võimuses. Nendega peab inimlikult ümber käima ja nende eraomandus, pääle sõjariistade ja sõjaliste paberite, jääb neile alles. Sõjavangid peetakse teatarates linnades ja maakohades kinni ja nad ei tohi süält mitte laugemale ära minna, kui neile sellekohaste võimude poolt on lubatud. Põaris wangi-tamist mõib ainult tingimata tarwilistel lorbadel ette mõtta. Riil mõib sõjavangisid ka mitmesuguste tööde juures pruukida, pääle ohwitseride. Nõed tööd ei tohi mitte liig raskeid olla ja neil ei tohi miskit ühist sõjalise tegemusega olla. Tööde eest määratakse sellekohane tasu, mis sõjavangide seisulorra parandamiseks läheb. Mis sellest üle jääb, antakse neile wabaksraamise juures kätte.

Sõjavangide ülespidamise eest hoolitseb muidugi see riit, kelle wangi nad on. Kui selles asjas mingit iseeralist lepingut ei ole, saavad wangiid sellejama ülespidamise ofalitseks, nagu see riigi enese sõjawäele määratud on.

Urapõgenenud sõjavangid langewad karistuse alla, kui nad enne maenulise sõjawäe piirtonnast wäljajõudmist kinni wõetakse. Aga kellel põgenemine õnnestanud on, see ei lanna ühtegi karistust, kui ta teine lorb wangi langeb. Sõjavangid wõiwad au-õna pääle wabaks lastud saada, aga sel juhtumisel ei tohi nad enam selle riigi ega tema lepinguofaliste wastu sõjariistu tarwi-tada. Wastasel korral õhwardab neid teisekordisel wangiange-misel karistus. Ükski sõdiw riit ei tohi mitte aga oma sõjavangi-dede auõna pääle läbilaskmist pääle sunnida. Sõjavangidel on õigus wabalt oma usulisi lombeid täita ja kirikus käia, aga nad peawad selle juures neile ettekirjutatud lorda tähele panema. Wangis olematel ohwitseridel on õigus sellamal määral palka saada, nagu wangiwõtja riigi ohwitserid saavad, aga ainult sellel tingimisel, et nende riigivalitsus selle lulu enda pääle wõtab. Pääle sõja lõpu peawad wangiid wõimalikult ruttu nende lodu-maale arasaadetama.

(Järgneb).

P. Reisik.

Kas on mõissaomanikul õigus wakumaa metsa maast etaldi ära wõtta?

Nagu teada, langewad Eestimaa talurahwa seaduse põhjal kõik mõisa päralt olemad maad kahte ofasse: üks osa on m a l l u w a b a m õ i s a m a a, teine osa walla o r j u s e m a a. See wahetegemine on riit kindel, et mõisnil, kui ta ka teine mõisa

päralt olewa maa omanik on, siiski mitte maksuwaba maad orjuse-
maa vastu omawolikiselt ümberwahetada ei saa ega ümberpööratud.
Ükskõik, kes maksuwaba maa omanik on, kas mõisnik või talupoeg,
see maa jääb maksuwabaks, kuna jälle orjusemaa omanik, sellepääle
waatamata, mis seisusest ta on, neid orjusi peab täitma, mis tema
maa pääl lasuwad.

Liivimaa talurahwa seaduse wäljaandmise ajal oli sel wahetegemisel ütle mata suur tähtsus. Sel ajal olid nimelt ainukesed maaomanikud mõisnikud: kui nende omanduse õigus ja tema maksuwanemine piiramata oleks olnud, siis oleks iga mõisnik oma häälsarwamise järele kõik oma maad oma tarwitada wõinud wõtta ja talurahwa seisuse liikmetel maapidamise ja põlluharimise wõimatult teha. Et talurahwa-seisust niisuguse wõimaluse vastu kaitseda, jagas seadus mõisjamaad kahte osasse ja määras eraldi kummagi osa tarwitamise wõimalused ära.

Maksuwaba mõisjamaa tarwitamine oleneb täiesti mõisniku ehk iga teise tema omaniku meelewallast: mõisnik wõib seda maad ise pidada, teda harida ehk harimata jätta, teda rendile anda, täies suuruses ehk wäikeses osades ära wõõrandada, s. o. müüa, kinkida ehk pantida. Minult ühte tingimist tuleb siimas pidada: rüütlimõis ei toht wähem olla kui 900 wafamaad, selle hulgas 300 wafamaad põldu; nii palju maad p e a b mõisjale jääma, kõik muu mõisjamaa wõib ära wõõrandada.

Soopis teine lugu on walla orjusemaa või wafumaaga. Kui meie esivanemad pärisorjuse illest wabastati, siis jäid nad maast ilma; maa jäi mõisniku omanduseks. Kuid arusaadaw oli, et põlluharija rahwas ilma maata elada ei saa. Sellepärast lõi seadus lorralduse, mis kull maa mõisniku omanduseks jättis, ühtlasi aga ka mõisniku tarwitamise wõimaluse piiras, talurahwa seisusele ühe osa maa tarwitamise pääle õiguse andis. „Mõisnikul ei ole woli mingisugusel tingimisel ega mingisugusel ettekäändel, ei oislohejelt ega teisel teel orjusemaa teist tarwitada, kui wallalokutondade liikmetele kas rendile andes ehk neile ära müües.“ Mõisnikule jäi kull weel õigus igal ajal oma häälsarwamise järele ja nii nagu ta seda tarwitamiseks pidas wallaorjuse maid ümberseada, ümberwahetada ja lorraldada, kuid ta pidi seda nii tegema, et selle maa pidajate õigused kontrahi järele rikkumata ja wallalokutonna liikmete õigused maa tarwitamise kohta puutumata jäid, kuna walla orjusemaa tükkid mõisjamaa tükkide vastu ja ümberpöördukt ainult wallalokutonna nõusolemisel wahetada wõib.

Kui aga mõisnik rendi- ja ostutingimised nii kõrgele krewib, et leegi seda maatükki ei rentida ega osta ei taha, mis tuleks siis teha? Seadus näeb selle wõimaluse ette ära ja määrab, et ka niisugusel tingimisel mõisnik mitte ise selle maatükki tarwitamise

õigust ei saa, et aga mõisaomanikku lahju eest hoida, mis sellest tuleks, kui maa üsna harimata jääks, lubab seadus teda kuue aasta jooksul sarnast maalohta pidada ja teda paremale järjele seada, kusjuures maatükk ehk talu mõisamaast täiesti lahjus peab olema. Kuue aasta pärast ei tohi mõisnik mingil tingimisel jeda maatükki ise mitte enam otsekohe tarvitada, kõige oja eest aga, mis maatükk mõisniku käes seisab, peab mõisnik maatükki pääl lasuwaid orjusi landma. Et aga mõisnikud neid seaduse nõudmisi täidaks, selle üle peab wallawolikogu walwama.

Seadus paistab täiesti selge olewat; mõiks arwata, et talu-rahwaseiuuse lajud wallamaade asjus küllalt kaitstud on, kui ainult wallawolikogu oma lohuft täidab. Tegelik elu näitab aga, et seadus mitte küllalt täielik ei ole ja wolikogu ei saa teine kord parema tahtmise juures midagi teha. Minutene õnn on, et praegusel ajal suurem hull wafumaatalusid ära on müüdüd ja selle- pärast enam kokkupõrkamisi palju ette ei tule.

Õffimene puudus seisab selles, et seadus mitte ära ei määra, kui kõrget renti ehk hinda mõisnik tema omanduseks olewa wafumaalohta eest nõuda võib. Sellest järgneb et mõisnik, kui ta mõnda wafumaalohta oma käes pidada tahab, ainult tarwitseb nii- kõrget renti nõuda, et ükski jeda makssta ei jöua; jel juhtumisel jääb siis maa kuueks aastaks mõisniku tarwitada. Kuid kuue aasta järele ei ole mõisnikul enam õigust maad oma käes pidada; kui ta jeda otsekohe jelt teha ei tohi, laudjelt ei saa jeda ometi keegi talistada: tarwitseb ainult rendilepingut kellegi ijikuga teha, kes mõisniku käsuwalune on ja siis on mõisnikul jällegi luba maaga oma hääksarwamise järele talitada.

Edasi ei määra seadus mitte kindlaks kui täielised rentniku tarwitamiseõigused on: siin woiwad pooled igasuguseid tingimisi kontrakti wõtta. Juba sellest rääkimata, et rentnik kui nõrgem pool, oma poolt palju tingimisi ülesjeda ei wõi, waid harilikult jellega leppima peab, mis talle pakutakse, kui ta ennegi rendi kõrgusega jollu wõib leppido; on näituseks koguni harilik nähtus, et rentnikul mitte ei lubata talu pääl lasuwat metsa tarwitada. Kuna sagedasti ette tuleb, et rentnikud mitu põlwe ühes talus elawad ja wiimaks ise talu ära ostawad, siis hoiawad ta rentnikud metsa enamasti suure hoolega. Wanematel aegadel, kui puud ja palgid odawamad olid, ja mõisatel weel palju metsa tagawaraks, ei pandud ta metsa pääle mõisate poolt suuremat rõhku: nii nagu ta talu maa pääl seisis, müüdi ta taluga ühes ära.

Uus aeg on jita muutust toonud. Puuhinnad on mitmekordseks tõusnud endisega wõrreldes; mõisate metsad on ligilaudu igal pool ära laastatud, iga wafumaa metsa aga, mis weel kuskil seisab, on tuntawa wäärtusega. Uuem aeg on siis ta enesega nähtuse toonud, et mõisnikud wafumaa päält, mis weel nende oman-

duseks on, püüavad metsajid ära laastata. Küsimus on nüüd, kas on mõisaomanikul selleks õigust. Meie arvame, et mõisaomanikul selleks mitte õigust ei ole, ei otsekoheselt ega kaudselt. Seadus ütleb selge sõnaga, nagu eespool nägime, et mõisnik milgil tingimisel wafumaad teifiti ei otsekoheselt ega kaudselt tarwitada, ei tohi, kui rendile andes eht müües. Küll tohib mõisnik wafumaad teatava aja oma tarwitusel pidada, kui jeda maad leegi rentida ega osta ei soowi, kuid seadus ütleb selleks juhtumiseks, et mõisnik niifugust maad ainult selleks tohib tarwitada, et ta mitte kahju ei saaks ja maad wahel ajal parandada wõiks. Selge on aga, et metsaraiumine maa päält maad mitte paremaks ei tee, waid halwemaks, ja sellepärast ei peaks mõisnikul mitte õigust olema wafumaad metsa talust eraldi ära müüa.

Rägeliselt oleks küsimus selge; kahjuks on aga wallawolikogudel, wähemalt mõnel pool, oma õiguste tegelisel kaitsmisel takistused ees. nagu meie järgmisest juhtumisest näeme: R. mõisa noor majoritiomanik hakkas talwel 1912. a. oma päralt olewa R. wafutalu piirides metsa laastama; sellega ei saanud kohalik talu-rentnik nõus olla, ta pööras abipalwega wallawolikogu poole; wiimane leidis, et palwe põhjendatud on, ja et Liivi talurahwa seaduse § 111 wallawolikogule õiguse annab, selle järele walmata, et seaduse poolt wafumaaks tunnistatud maad teifiti ei tarwitada, kui seadus jeda lubab. Kuna mõisnik metsa wafutalu maa päält seadusewastaselt raiub, seft et talul praegu rentnik on ja sellepärast mõisnikul talumaa tarwitamiseks ühtegi õigust ei ole, siis otustas wolikogu kohaliku komisjari paluda, et tee seaduserikkumise wastu abinõusid tarwitusele wõtataks. Kohalik komisjar asus aga koguni teisele seisukohale. Tema pööras wafuraamatu poole ja leidis, et wafuraamatus metsast juttugi ei ole, mis iseenesest õige on, seft mets on rentnikkude hoole ja waewa tõttu alles pärast wafuraamatu tegemist suureks kaswanud, et ta rendikontrahis midagi metsatarwitamisest ei räägita ja arwab, et Talurahwa seaduse § 102 mõisnikule õiguse jätab wafumaade majanduslikst korraldust igal ajal muuta, mispõhjal wolikogu otsus, kui seadusewastane, tühjaks tehti.

Etteoodud seaduse seletusega ei saa hästi nõus olla. Mõisnikul on küll luba, wafumaad pidamises ja jaotuses muutusi ette wõtta, kuid jäljuures nõuab seadus, et wallawolikoguna liikmeid ühegi wafumaad osa tarwitamisest ei tohi kõrwaldada, kuna wolikogul just seaduse järele ülesandeks on ka selle järele walmata, et mõisnik ühtegi wafumaad osa seadusewastaselt ei tarwita. Metsaraiumine ei ole seaduslik ka sellepärast, et igal rentnikul eesõigus on talu õstmiseks ja ta talu saab, kui ta ise talu ei osta. Selge on, et ilma metsata talu laugelsti jeda wäärt ei ole, mis metaga talu, et metsaraiumine sellega rentniku eesõigust rikub. Wolikogu

otjustas jellepärast komissjari otjuse wastu edasi laemata, kuid laebtuse läbiwaatamine kestab juba ligi 2 aastat ja mõisnil hakkas wahetial hoolega teiste talude metsasid rüüstama. Kindel peaks olema, et mõisnikul jelleks õigust ei ole, aga seni kui küsimus senotis lõpulistult ära otjustatakse on juba kõigil watumaa metsad jelles mallas ära laastatud. Minute õnn on, et see küsimus praegusel ajal oma terawuse on kaotanud, sest et suurem osa watumaad juba ära on müüdud.

Lui Diejt.

Laenu-usalduse kurjasti tarwitamisest.

Wannutatud advokat D. R i i t i.

I.

Rahamajanduses, nagu wiimastel aegadel see kõigi kultuura-rahwaste juures miisiks on, on laenu-usaldusel määratu suur tähtsus. Ilma laenuta oleks praegune majandusline elu üleüldse mõimata. Julikuul jelle sõja algul nägime mõne päewa jooksul, misjugauses äremuses inimesed olid ja kuidas kõigil tööstus, laubondus ja rahaasjandus ühetorruga nagu seisma ähwardas jääda. See segadus tuli aga pääasjalikult sellest, et laenuasutused — ühes la raha-asutused — oma tegemuse ainult mõneks päewaks las loquni seisma jätsid ehk jällegi tublisti liisendasid. Sõda andis ainult tõule selleks. Megi meie kodumaal olem wäikepõllumees ei saa oma asju korraldada kui meie laenuasutused — laenu- ja hoiuühisused ja wastastikku kredithisused — ei tööta. Meie kaupmees on ammuagi kimbus ilma ülewalmimetatud asutusteta ja isegi linna ja eeslinnade majaomanikkude hülid nimetatud asutuste poole on wiimasel ajal selgesti kuuldamale tulnud. Et laenu majanduslikes elus nii tähtis tegur on, jellepärast on ta siis iga maa laenuolude korraldamise eest hoolt halkanud landma ja on teatawad määrused loonud, mis laenuasjandusele kindla korra loowad. — Iga laenu juures, mis antakse on tarwis küsida: „Kas see laenu saab tulewikus tagasi maksetud wõi ei?“ On tagasi saamise lootus olemas, siis usaldatakse laenu wälja anda. Et ole — siis ei anta mitte.

Mõnda siis mõime lihidalt ütelda: laenu saab harilikult, see **L e i l e l I a e n u - u s a l d u s** olemas. Mõisid mõnne aga küsida lähemalt: mis on siis ärett laenu-usaldus? Wastus jelle pääle on selge, kui meele tulekame, et siis ainult laenu saame, kui laenuandja jelles arwamises on, et laenu saab tagasi maksetud. Särjelikult: laenuandja wõtab laenuandmise juures

arvesse laenukahtja waranduse, tööjõu, isikliku tubliduse, seltskondliku seisukoha j. n. e. ja loob nende asjaolude põhjal enesele arvamise selle üle kas laenu on mõistlik tagasi saada või ei. Kindlustavad need asjaolud laenu tagasimaksmist, siis on laenajal laenu-usaldus olemas; ei kindlusta — siis ei ole laenu-usaldust mitte.

Sel pool olemaft selgub, et laenuandja peab laenusoowija seisukorda hästi tundma. Bastafel korral võib laen kaduma minna. Harilikult on asjalugu elus nõnda, et teated oma seisukorra üle annab laenusoowija ise. Laenuandja kontroleerib neid teateid ja küsib ka weel siit ja säält järele ja kui leiab, et antud teated õiged siis otjustab nende põhjal laenu andmise eht mitteandmise üle. Mõnikord ka tunneb laenuandja juba isiklikult laenusoowijat ja tema seisukorda nõnda hästi, et õhtegi teadet enam tarwis ei ole. Sseenesest mõista on farnafel korral laenuandmine kõige hõlpsam. Laenuandja toimetab ruttu ja ütleb wiivitamata, kas ei või ja, millega laenusoowija leppima peab. Wäga tihti aga tuleb seda ette, et laenusoowija annab oma seisukorra üle palju paremaid teateid ja kujutab üleüldse asjaolude seisukorda oma kasuks ja loob nõnda wiisi enesele laenuandja filmis laenu-usalduse, f. o. tema wiib laenuandja arwarijele, et laenu on mõistlik tagasi maksta ja selle arvamise alusel on wale pääl põhjenedad asjaolud, kuna aga tõepoolest laenu tagasimaksmine mõimata on. Näit. seletab laenukahtja, et temal nõnda ja nõnda fuured jissetulekud on, mis laenu tagasimaksmist kindlustawad, kuna aga jissetulekud palju wähemad on. Eht jälle salgab oma wõlad ära j. n. e. Kõiki neid asjaolusid on tihti raske õieti kontroleerida ja sellepärast peab juba enam wähem ka laenukahtja sõnu mõnikord usaldama. Mitmed aga tarwitawad oma laenu-usaldust meelega kurjasti: nemad teewad laenusid ainult selle otstarbega, et raha saada, aga ei mõllegi laenu tasumise pääle ja tarwitawad ka siis laenu tegemise fuures kõilfuguseid abinõusid, et enestele laenu-usaldust wõita. Onneks aga tunneb seltskond farnafel ifandad warsti ära ja nende tegudel ei ole alati tagajärge. Deine liil laenu-usalduse kurjasti tarwitajaid on jälle niifugused ifitud, kes laenu teewad liil selles arwamises, et nad laenu tagasimakfawad, aga ei kaalu fugugi oma asjaolusid ära ja ei tunnista seda enesele, ei ka laenuandjale, et laenu tagasimaksmine wäga küsitaw on. Ka nemad ei anna oma seisukorra üle õigeid teateid, waid kujutawad ifla asjaolusid enese kasuks ja teewad laenusid, et wanu kõige hädalikumaid laenusid tasuda ja jälle edasi saada. „Mega mõidetud, kõil mõidetud“, see on farnaste meeste lipukiri ja mitmed nendest elawad terwe oma eluaja torebasti, olgu liil, et suurtes wõlgades. Ainult pärast furma tuleb see ilmsiks. Teised jälle langewad juba eluajal maksuõuetusesse — teewad pantroti. Mõnedele ifikutele aga naeratab ka ifeäraline õnn, kas ärielus wõi pärandamises, wõi mõnel teisel teel

ja nemad tasuvad oma mõlad ära. Wiimaseid juhtumisi on aga väga harwa. Ka ettevaatamatad ja kergemeelsed laenu-tegijad langedawad pea kõik oma tegude tagajärjel maksujõuetusesse ja on ühiskonnale ning oma ümbrusele iseäranis oma laenu-usaldajatele raskesti nuhtluseks ja sellepärast tuleb kergemeelsete ja ettevaatamatate, korratute ja hoolimatade laenukahtjate wastu igal pool julgesti üles astuda ja ära seletada, misjulgust kahju sarnased isikud teistele mõiwad teha. Seadus on küll olemas, mis laenu-usalduse kurjasti tarwitamist karistab, aga seadus ei jõua sellel alal mitte oma otstarwet täita, sest väga paljudel korrad ei saa seadust sugugi tarwitusele mõrta. Teinekord jälle on laenu-tegija nõnda kawal, et poeb seaduse paragrafist mööda ja väga paljud juhtumised ei ole sugugi seaduse poolt ette ära nähtud ja kawal laenaja tarwitab seda oma kasuks.

II.

Meie rahwa wanafõna ütleb: „mõlg on mõõra oma“. Sellest on näha, et meie rahwas ennem laenu-tegemist iseäranis tõstisel filmapildudel lubas ja mõlamaksimist iseäraliselt kohuseks pidas ja laenu-asjades ka sõna pidas. Laenu-te tegemine harilikult „neljasilma“ all ilma tunnistajate ja mõlatähta. Ja harwa tuli ette, et keegi oma mõlga jalgama hakkas. Nüüd on aga ajad muutunud. Igapäewased lohtuasjad näitawad, et mõlategemine ja mõla jalgamine nagu moodiasjades on saanud. Laenu-saamine on kergemini läinud ja ühes sellega on veel enam kergemeelsete ja asjata laenu-te tegemine kaswanud. Iga nädal pea kuulsimate fiin ja säääl, kuidas jälle mõni on „pankrotti“ jäänud. Iseäranis tihti teewad seda wäikesed „ärimehed“. Nemad awawad wäikesed kaupluse ehitäpoe ehitä mõne sellesarnase äri ja asi lähed alguses „suurepäraselt“. Tehakse laenu-te äri laiendamiseks, kaubad mõdetakse mõlgu ja aasta paari pärast on juba mõlgade hull suur ja veel mõni aeg, siis paneb „ärimees“ oma poeufsed kinni, jätab mõlad maksimata ja mõlanõudjad on oma kopitad kaotanud, sest warandust sarnasel mõlgnitul harilikult ei ole. Sarnast teed läiwad ka mitmed nõõremad „elurõõmsad“ taluomanikud. Nemad teewad laenu-te laenu-te pääle, küll ehitamiseks, küll maaparandamiseks, küll „karja paremale järjele tõstmiseks“ ja lõige lõpp on, et talu lähed „longrossi“ alla. Harilikult on ilka enampaallumise teel müüridawate talude pääl olemad mõlad juba nõnda suured, et üks osa mõlanõudjatest ilma jääb. Tihti lähed ka mõnel „mõjumehel“ lorida mitmeid kümneid tuhandeid ja isegi sajatuhandeid laenu-te saada ja ühel häääl päewal, kui asjad enam korras ei ole, nagu mõõdaläinud aegadel Tartus

ja Tallinnas nägime, jäetakse lõik mõlad maismata ja katsutakse ära kaugemale jõuda.

Need on nähtused, mis meie seltskonnas viimajel ajal ikka enam ja enam ühikute ühikute juures ilmule tulevad.

Uga asi mõtab mahest veel halmema kaju:

Mitte ühik ei tee pankrotti, vaid terve ühikus ja iseäranis ärilised ettevõtjad, ärilised ühikused. Ühikuste asutajad kuulutavad, et ühikus saab selle ja selle ettevõtte tõttu suurt kasu ja tugeuslikud on valmis suurt kasu lootes ühikuse ojanikuts hakama ja mõne aasta pärast on kasu asemel selge kahju ja jälle on ühikus „pankroti teinud“ ja inimesed on oma warandusest ilma jäänud. Meie „Vinda“ ühikus oli esimeseks tejuhiks sellel alal ja nüüd näeme viimajel ajal, et suure õhinaga asutatud piimatalituse ühikuste juures ja paljude kaubatarvitajate ühikuste juures „pankroti tegemine“ kaunis igapäevaseks asjaks kipub minema.

Need nähtused sunnivad küll juba õige tõsiselt asja pääle vaatama ja kui veel tähele paneme, kuidas iseäranis laenuhädalised laenuasutuste ümber tikuvad nagu tõbised eluwee allika juure ja ka meel seda meele tuletame et, need laenuhädalised kofku liituvad ja jõuga ja kõiksugu abinõudega oma laenuühased kustutada tahavad, siis tuleb küll küsida, kuhu meie jõuame? Vastus on selge, et tarnajel mõisil joutakse jälle suurte ja väga suurte „pankrottide“ juure ja majandusline elu võib haawa saada, mida mitte aastakümned ära ei paranda. Kuidas aga waatab seadus tarnase tegu-miisi pääle.

Meie seadusemäärused, mis laenuasutuse kurjasti tarvitamise vastu mõttlemiseks on antud, on puudulikud ja nende abil on raske „pankroti-meestele“ midagi teha. Meil saab kedagi kaunis suure waewa järele maksujõuetuks tunnistada ja kohtustämine mõtab aega ja kulu ja nõuab hädad asjatundmist. Sihti ei saa kuidagi asjaga alatagi, sest iga mees teab, et R. R. on ammu maksujõetu, s. o. tema mõlad on palju suuremad kui tema warandus ja oma mõlgasid ei jõua R. R. kunagi ära maksta. Uga tema elab nagu suur aumees kunagi, tema teeb aga mõlgasid, mõtab uusi ettevõtteid ja katub nõnda asjade tõsist seisulorda warajates uute mõlgade abil wana mõlgade profsenta maksta ja elab ikka edasi.

Wäga häa näitusena oli minemal aastal Soomes suur seltskonna tegelane, ühistegelane ja igalpool ühikuste ja ettevõtete ees-
offas olija pangadirektor Edman. Tema mõlad tõusid enne kui pankrott läte tuli 17,000,000 marga pääle, aga warandust oli mehel ainult 2—3 miljoni mõrra. Niisuguseid on ka meil, aga wäiksemas „stilis.“ Meie seda iseenesest ei arwa mitte okelehe kurtööks; kui kellelgi warad wähemad on kui tema mõlad ja kui tema siis meel uut laenu juure teeb.

Mõnel teisel maal on seaduses juba sarnane asjade seisuford ette ära nähtud ja, igalüks, kelle mõlad juba warandusega tasa-kaalus on, peab sellest kohtumisele teatama ja ennast „maksuõuetuse seisuforda“ seadma. On ta seda teinud, siis toimetatakse tema waranduse ja mõlgadega teatavate määruste järele ja temal enesel ei ole kaelafohtulisku karistust mitte kartta. Teine lugu aga on, kui kellegi warad mõlgadest vähemad on ja tema weel oma äri edasi ajab ja mitte kohtule seda teada ei anna, siis on sarnane asjade seisuford juba iseeneest seaduse ees kurtöö, mille järel karistus läib.

Meie seaduses aga sarnaseid selgeid määrusi mitte olemas ei ole. Meil pääseb nii mõnigi terve nahaga säält, kus tema tublisti ära oleks teeninud.

Pääsajalikult tuleb meil seaduses olemaid järgmisi määrusi tähele panna:

Stuhtl. sead. § 1163. Iffitut kes seadusliku korra järele kaupmehe-ametit peab ja pahatahtlises maksuõuetuses (pankrotis) süüdi tunnistatakse, karistatakse kõigi õiguste äravõtmisega ja saadetakse Siberi asumisele ehk pannakse wangiroodu 4—5 aastani.

(Särgneb.)

Kuritegu ja kodanline seaduserikkumine.

On üleilbiliselt tuttav, et seadust tahte moodi rikkuda võib. Ühel juhtumisel mõjub seadusest üleastumine isiku pääle nii, et teda kurjateqijaks nimetatakse ja teatav karistus tema pääle pannakse, olgu see trahwi näol, mis isiku waranduse pääle pannakse ja laudsel tema enese pääle mõjub ehk jälle pogrissi panemise kujul, kus karistus otsekohe inimest ennast puudutab. Teisel juhtumisel ei too seaduserikkumine mingisugust karistust ühes, waid seatakse lihtsast rikutud seadus jalgale.

Kui keegi teise asja oma hoiu alla wõtab, seda teatama aja jooksul tagasi anda lubab, ja kui ta siis nimetatud asja lõrwale talitab, ära müüb, ehk oma lasuks tarwitab, siis ei mõisteta temalt mitte üksi asja wäärus wälja, waid pannakse teda weel wõõra waranduse raiskamise pärast pogrissi. Wõtab aga üks teise käest raha mõlgu, lubab seda teatavaks terminiks tingimata ära maksta ja kui ta seda mitte ei tee, siis ei tehta talle muud midagi, kui mõistetakse temalt mõlgu wõtetud summa wälja. Mõlemil juhtumisel näeme seaduserikkumist. Seadus keelab hoiuleantud asja edasimüümist, omatahuts tarwitamist jne.; seadus läib ka mõlguwõtetud raha terminiks tagasi maksta. Kuid siiski on siin kaks ise-

sugust asja. Ühel pool näeme meie kuritegu, teisel pool lihtsat kodanlike seaduse rikkumist.

Teisib küsimus, mis sugune seadusest üleastumine nimetatatse kuriteoks ja mis sugune kodanlikes seaduserikkumiseks, teiste sõnadega: kuidas tuleb wähe kuriteo ja kodanlike seaduserikkumise wahel?

Siin mõists wäga lühidalt wastata: kuritegu on see, mis kaelakohtu seaduse alla läib, kodanline seaduserikkumine see, mis tsiviilseaduse riiktorra kuulub. Kuid see wastus ei selgita meile sugugi küsimust, mille järgi seaduseandja talitas, kui ta wahet tegi kuriteo ja kodanlike seaduserikkumise wahel, mis sugust mõddupuud tema siin tarwitas.

Et siin oleks arwamine, nagu mõits teatawat kindlat piiri panna nende kahe seaduserikkumise wahel, piiri, mis alati ühe ja selle sama koha pääle jääts. Koguni ümberpöördukt, — ajalugu näitab, et see piir õige rüntawalt liigub, lord kaldub ta ühele, lord teisele poole.

Meie ajal ei ole kuriteoga midagi ühiit, kui üks teisele wõlguwõdetud summat tagasi ei maksa, kus puures täitsa ükskõik on, kas ta oma wõlga sellepärast ei maksa, et tal lihtsalt raha ei ole, ehk jälle sellepärast, et põhjusmõttelikult maksta ei taha. Koguni weel enam, ka siis kui ta oma wõlga meelega salgab, ei nimeta meie teda kurjategijaks. Kuid mõnisada aastat tagasi oli Wenemaal asi hoopis teisistugune: wõignik, kes oma wõlga ära ei maksnud, nimetati suureks kurjategijaks. Wõlaustujal oli õigus teda enese juure orjaks wõtta ja tööle panna, kus iga meesterahwas oma tööga 5 rubla aastas wõlga wähen das ja naisterahwas pool wähem — 2 rubla 50 kop. Sellest on näha, et wõignikku, kellel suurem summa maksta oli, lihtsalt eluaegne „sunnitöö“ ootas. Ka loomadele ei antud armu: läks jiga oma loaga wõdra kartuli, siis mõisteti teda mõneks ajaks türm. Nendes rollaegsetes wäljaminekutes, mis wangimajade ülewalpidamises määrati, letame ka õigade fõõtmises minewad arwed sees. Kord oli Moskwas misugune juhtumine: wihane sikk löi mõisniku tütre pikali ja . . . talle mõisteti mõnitlumend witsahoopi ning eluks ajaks Siberi asumisele.

Teisest küljest, mõned nendest seaduserikkumistest, mis meie ajal suurteks kuritegudeks nimetatatse, näitujeks ema ihus lapse tapmine, ei toonud ennemalt mingisugust karistust kaasa.

Õõigest sellest selgub, et piir, mis sülitegu tsiviilseaduse rikku misest lahutab, wäga õõikum on. Iga seadusest üleastumine on keelatud, seltskonna elu ülewalpidamises ja kaitjeks on tarwis, et seaduserikkumist wõimalikult wähe ette tuleb. Seaduseandja wõib iga seaduserikkujat, olgu see inimesetapja wõi wõlgnik, kes wõlgasid ei maksa, kurjategijaks tembeldada ja talle karistust pääle panna, kuid mitte ükski seaduseandja seda ei tee. Seda ei tee ta mitte:

esit. sellepärast, et see mitte tarvilik pole. Praegusel ajal ei ole mitte tarvis inimeste karistama hakata, kes tähtpäemaks lubatud võlga ära ei maksa, saab ju teda siiviilnõudmise teel sundida oma võlgniku kohuseid täitma, nõnda et tema karistamata jätmine seltskonna elule mitte hädaohtlikuks ei lähe. Kui aga tulevikus peaks asjaolu muutuma, peaks ettetulema, et kõik võlgnikud kuritahtliselt võlgasid teevad selle sihiga, et võlgaajajaid petta, nõnda et suure osa seltskonna liikmete kodanline hääletähtsus hädaohtuks satub, siis võib ka seadus muudetud saada ja võlgnik ilmub kohtusse mitte kui kohtaja, vaid kui kurjategija süüpingis, nagu seda juba praegugi meelega pankroti tegijatega sünnib. Teiselt ei karista seaduseandja igat seaduserikkumist lihtsalt sellepärast, et see tal mitte võimalik pole.

Sagüls teab, kui palju seadusest üleastumisi ette tuleb, mis ainult siiviilkohtu võimulonda kuuluvad, kui kõiki neid rikkumisi kuritegudeks lugeda ja rikkujaid karistama hakata, siis ei jõuaks ükski riik nii palju wangimajasid ehitada ja ülevalpidada, mis kõiki kurjategijaid eneseesse äramahutaks. Sellepärast on seaduseandja sunnitud seaduserikkujate vahel vahet tegema, keda karistada, keda mitte.

Maaomandajatele tähelepanemiseks.

W i l l e m E h a .

Nagu teada, wabastati 24. mai 1909. aasta seaduse põhjal talunikud maa-ostulepingute tegemise juures igasugustest freposti-, alti- ja kantselei-põhlinidest, kui ka margimaksudest, sel korral, kui omandatava maa suurus üle 40 dessjatini ei ulatanud (see ülemäär oli Tartu maakonna kohta, kuna aga Wõru maakonnas 44 dessjatini ülemääraks oli) ja kui maaomandajal talunikul enne maad omandajaks ei ole olnud, ega seda ka ostmise ajalgi ei ole, ehk kui omandatava maa suurus ühes juba omandusjaksolewa maa suurusega üle eelpoolnimetatud määra ei ulatanud. Seda seadust tarwitati kõigi maaliikide omandamise juures, s. o. nii talu-, mõisa-, kroonu-, kui ka teiste maaliikide juures, alles mõni kuu tagasi.

Uga nüüd Balti Senati seletuse põhjal 6. webruarist 1912. aastast tulewad Baltimaal ainult need maaostulepingud ülemalnimetatud põhlinidest wabastada, mille järele maa põllupanga abil ostetakse, kui ka mõijate renditalud, kuna aga need maaliikid, mis

mõisast juba lahutatud ja millel oma hüpotegüüsus, selle maaoman-
duse kergenduse alla ei läi. Selle senati seletuse järele on seaduse-
andline loogu nimetatud seadust lohkuseades just seda silmas pida-
nud, et talumaa üleüldine kogusuurus mõisa, kui ka teiste maade
kulus, talunikkude kätte üleminnes, suureneks, kuna aga sel korral,
kui talunik maatüki talunikule müüb, ülemalnimetatud seadus su-
gugi mässu pole, nagu seda senini, wastupidises mõttes aru saa-
des, on tarwitatud, sest sellega talumaade kogusuurus sugugi ei
laswa.

Rüsimiste ja wastuste osakond.

Rüsimus. Mis laisset annab seadus rentnikkudele, kes täna-
muse põua all kannatanud on ja oma renti mitte ära maksta ei
süuda?

Wastus. Meie kodanlised seadused ei ole seda rüsimust mitte
otsekohe ära wastanud.

§ 4075 Balti eraõig. III j. ütleb: — Rendimaksimise kohus-
tus laob ja äramakstud rent makstakse tagasi — mõlemal juhtu-
misel kas täiesti ehk osalt — maarentimise juures, kui rentnik kas
täiesti, või suuremasti osalt saagist ilma jääb eraforraliste juhtu-
miste pärast, nagu: weepuutuse, rahe, külma, tormi, tulekahju, sõja
ajal waranduse kaotamise jne.

Nagu siit näha, wabastab seadus teatawatel eraforralistel õnne-
tutel juhtumistel rentniku täiesti ehk osalt rendimaksimise kohus-
tusest, või jälle kohustab rentnikkude äramaksetud renti täiesti ehk
osalt tagasi maksuma. Põuda ei ole seadus näitujena ülesloetud
juhtumiste seas mitte ettetoonud, sellepärast peab see igal ühikul korral
kohtu otjüstada jääma, kas pöud rentniku rendimaksimise kohustu-
sest wabastab ja mis määral.

Rüsimus. Minu piirimees tegi ilma minu teadmata ja lu-
bata oktoobrikuus s. a. uued piirikupatid. Endised piirimärgid,
mis rohkem kui 40 aastat wanad, on alles. Naaber on wana
piiri ka mitu aastat õigeks pidanud. Läänud kuwel niitis tema
aga uue, sügifel pandud piiri järele heima. Mis pean tegema ja
kuhu laebama, et uued kupatid saaksid ära wõetud?

Wastus. Zeie naaber on teie pidamist rikkunud ja teie wõite
kohalikus wallakohtus oma rikutud pidamise jalalaseadmist paluda
ühje aasta jooksul. Seenesest läiwad piiritülid ringkonnakohtu alla.

Дозволено военною цензурою. Юрьевъ, 20 де кабря 1914 г.

G. Zirc'i trükk Tartus.